

Pedagoji ve Sınıf İktidarı: Gericilik Çağında Freire’yi Yeniden Sahiplenmek¹

Joe Coleman

Çeviri: Gökçen Karaman²

21. yüzyılın başlarında eğitim, küresel kapitalizmin geleceği üzerine verilen ideolojik mücadelede ilk hedef hâline geldi. Öğretmenlere, müfredata ve kamusal öğrenim kurumlarına yönelik düzenli saldırılar salt bir “kültür savaşı” değil, neoliberal yönetişimin yapısal bir özelliği oldu. Bu bağlamda, Paulo Freire’nin pedagojik felsefesi “katılımcı öğrenme”ye dair soyut bir teori olarak değil, daha geniş bir Marksist sınıf mücadelesi geleneği içine yerleşmiş devrimci bir pratik olarak yeniden dikkatle ele alınmalıdır.³

Freire’nin ilk kez 1970’te yayımlanan *Ezilenlerin Pedagojisi* kitabı, seçkin seminer odalarından değil, Brezilya’da mülksüzleştirilenlerle yürütülen okuma-yazma seferberliğinden doğmuştu. Freire’nin temel fikri, yani ezilenlerin kolektif eleştirel sorgulama yoluyla kendi özgürleşmelerinin bilinçli öznesi hâline gelmelerinin gerekliliği, hem askeri diktatörlüğe hem de kapitalist ideolojiye doğrudan bir meydan okumaydı. Freire yalnızca ilerici bir eğitimci değil, Küresel Güney’in fiziksel koşullarından beslenen bir toplumsal dönüşüm kuramcısıydı.⁴ Onun pedagojik anlayışı mevcut sistemlerde reform yapmayı değil, onları aşmayı hedefliyordu.

Günümüzde Latin Amerika’da, ABD’de, Avrupa’da, Güney Asya’da sağcı hareketler yükselişteyken, Freire’nin çalışmaları yeniden saldırıya uğruyor. Freire’nin adı, Florida’daki okul yönetimlerinden Bolsonaro’nun Eğitim Bakanlığı’na kadar birçok yerde ulusal düzen ve ahlaki otoriteye tehdit olarak alenen hedef

¹ Coleman, J. (2025). Pedagogy and Class Power: Reclaiming Freire in an Age of Reaction. MR Online. <https://mronline.org/2025/06/12/pedagogy-and-class-power-reclaiming-freire-in-an-age-of-reaction/>

² gokcenkaraman@gmail.com

³ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Myra Bergman Ramos (Continuum, 1970).

⁴ Peter McLaren, “Revolutionary Pedagogy,” *Monthly Review* 57, no. 10 (2006).

gösteriliyor.⁵ Bu bir tesadüf değil. Bu rejimlerin birçok liberal eğitim savunucusundan daha iyi anladığı şey şu: Pedagoji, bir sınıf oluşumu alanıdır, ya egemen elitlerin hegemonyasını yeniden üretir ya da onu bertaraf etme ihtimalini açığa çıkarır.⁶

Eleştirel Pedagojinin Maddi Temelleri

Freire'nin çalışmaları, içinde geliştiği yarı-çevre konumundaki kapitalizm koşullarından ayrı düşünülemez. Onun pedagoji anlayışı, Latin Amerika'daki bağımlılık teorisi geleneği ve anti-emperyalist düşünce ile iç içedir. Ruy Mauro Marini ve diğerleri gibi Freire de az gelişmişliği, kalkınmanın yokluğu olarak değil, onun diyalektik sonucu olarak değerlendiriyordu. Bir diğer ifadeyle, merkezin çevreyi hem ekonomik kaynaklarına el koyarak hem de ideolojik tahakküm yoluyla sömürmeyi sürdürdüğünü vurguluyordu.⁷

Bu yaklaşıma göre eğitim ideolojik olarak tarafsız değildir. Aksine, emek gücünün yeniden üretimi ve burjuva toplumsal ilişkilerinin meşrulaştırılması için bir araç görevi görür. Freire'nin resmi bilginin pasif aktarımını tanımlarken kavramsallaştırdığı “bankacı eğitim modeli”, sermaye birikiminin mantığını yansıtır: hiyerarşik, tek yönlü ve yabancılaştırıcı. Buna karşın Freire, düşünce ve eylemin diyalektik birliğini esas alan praksise dayalı diyalojik bir pedagoji geliştirdi. Bu yaklaşım, yalnızca bir eğitim yöntemi değil, aynı zamanda sınıfsal karşıtlık zemininde şekillenen bir politik duruştu.⁸

Dijital emek, platform ekonomileri ve eğitimde algoritmik yönetimin yükseldiği günümüz kapitalizmi koşullarında bu düşüncenin önemi daha da belirginleşiyor. Artık okullar eğitimciler tarafından değil, standartlaştırılmış, gözetlenen ve ticarileştirilmiş bir biçimde yazılımlar tarafından yönetiliyor. Müfredatlar şirket çıkarlarına göre şekilleniyor; öğrenciler ise veri sağlayacak birer kaynak hâline geliyor.⁹

Yapay zekâ araçları “kişiselleştirilmiş öğrenme” vaadiyle sunuluyor; fakat çoğu zaman öğretmenlerin mesleki becerilerini işlevsizleştirerek öğretimi özelleştirmenin bir aracı hâline geliyor. Bu yaklaşım son derece açık bir mantıksal zemine oturuyor: Eğitim, sorgulamayan, siyasetten arındırılmış ve sadece piyasada işe yarayacak kadar teknik beceriye sahip işçiler yetiştirmelidir.

⁵ Vanessa Barbara, “Bolsonaro's War on Education,” New York Times, 8 Mayıs 2019.

⁶ Henry A. Giroux, Eleştirel Pedagoji Üzerine (Bloomsbury, 2011).

⁷ Ruy Mauro Marini, “Dialectics of Dependency,” Monthly Review 23, no. 3 (1974).

⁸ Marini, “Bağımlılığın Diyalektiği.”

⁹ Audrey Watters, “The Algorithmic Future of Education,” Hack Education, 2017, <http://hackededucation.com>.

Freire'nin kolektif özneleşme, tarihsel bilinç ve ezilmenin tanınması üzerine kurulu pedagojisi ise bu egemen doğrultuyla taban tabana zıttır.¹⁰

Eleştirel Eğitime Yönelik Küresel Saldırıları

Eleştirel pedagojiye yönelik baskı, otoriterleşme ve neoliberalizme yönelen daha geniş siyasal dönüşüm bağlamında ele alınmalıdır. Eşitsizlik derinleştikçe ve geleneksel kurumlar meşruiyetini kaybettikçe; egemen sınıflar milliyetçiliğe, mit yaratımına, gözetim ve kültürel denetime yönelir. Eğitim de yalnızca bir ekonomik politika alanı değil, aynı zamanda ideolojik homojenleştirmenin de zemini hâline gelir.¹¹

Hindistan'da Modi rejimi kast sistemi ve sömürge karşıtı direniş tarihini kaldırarak, müfredatı Hindu milliyetçiliği etrafında yeniden şekillendirdi. Brezilya'da Bolsonaro yönetimi Freire'yi doğrudan hedef alarak onun öğretmen yetiştirme programlarından çıkarılmasını istedi ve "siyasi beyin yıkama" yapan öğretmenleri suçlu ilan etmeye teşebbüs etti.¹² Macaristan'da Viktor Orbán hükümeti toplumsal cinsiyet çalışmalarını yasakladı ve üniversiteleri hükümet yanlısı vakıfların kontrolüne verdi. ABD'de ise "anti-CRT" (critical race theory - eleştirel ırk teorisi) yasaları ve müfredat yasakları aracılığıyla ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf konularında eğitim vermek suç hâline getirilmeye çalışılıyor.¹³

Bu uygulamalar münferit değil, aksine eğitimi muhalif düşüncenin alanı olmaktan çıkarıp ideolojik denetim aracına dönüştürmeye yönelik ortak bir çabayı yansıtıyor. Aynı zamanda neoliberalizmin ideolojik hegemonyasının ne denli kırılğan olduğunu gözler önüne seriyor: Eğitim, eleştirel bilincin gelişebileceği potansiyel bir alan olmaya devam ettiği sürece denetlenmelidir. Freire'nin pedagojisi baskıyı adlandırmayı ve ona karşı harekete geçmeyi savunmasıyla bu projeler için asli bir tehdit olmaya devam ediyor.¹⁴

Oluşan tepkiler; gerici medya, hayırseverlik kurumları ve veri odaklı eğitim teknolojileri tarafından da yönlendiriliyor. "Eleştirel düşünme" ve "hakkaniyet" gibi kavramlar ya politik anlamından arındırılıyor ya da doğrudan şeytanlaştırılıyor. "Okul seçimi", eğitimi kamusal yatırımdan mahrum bırakmak için bir örtmeceye, "ebeveyn hakları" ise ırksal tepki ve sınıf kininin üstünü örten bir kılıfa dönüştürülüyor. Freire'nin, özgülleşmenin dünyayı olduğu gibi

¹⁰ Neil Selwyn, "Ed-Tech and the Ideology of Silicon Valley," Learning, Media and Technology 41, no. 3 (2016).

¹¹ Wendy Brown, In the Ruins of Neoliberalism (Columbia University Press, 2019).

¹² Barbara, "Bolsonaro'nun Eğitime Karşı Savaşı."

¹³ Giroux, Eleştirel Pedagoji Üzerine.

¹⁴ Freire, Ezilenlerin Pedagojisi.

adlandırmakla başladığına dair ısrarı, örtmeceler ve ideolojik sisle kaplı bir ortamda devrimci bir nitelik kazanıyor.¹⁵

Dersliklerin Ötesinde

Resmi yapılar tarafından uygulanan baskılara rağmen, Freireci pedagoji örgün okul sisteminin dışında varlığını sürdürmeye ve gelişmeye devam ediyor. Örneğin, Brezilya'daki Topraksız İşçi Hareketi (MST), toprak mücadeleleriyle iç içe yürüttüğü kırsal okullarda iş birliğine dayalı öğrenmeyi ve toplumsal bilinci merkeze alıyor.¹⁶ Filistin ve Güney Afrika'da okuryazarlık ve yetişkin eğitimi programları, Freire'nin diyalojik yöntemlerini barınma hakkıyla, feminist örgütlenmeyle ve sömürge karşıtı direnişle ilişkilendiriyor.¹⁷

Güney Afrika'da, Freireci yöntemlere dayalı yetişkin eğitimi programları toplulukların, apartheid etkilerini ve kalıntılarını, toprak gasplarını ve süregelen neoliberal sömürüyü sorgulamasını sağladı. Filistin'de gençlik programları, eleştirel sorgulamayı işgale ve yerleşimci şiddetine karşı direnişle ilişkilendirdi. Filipinler'de yerli halkların Lumad okulları, Freireci yöntemleri toprak savunması ve kültürel varlığın sürdürülmesi ile birleştirdi - üstelik de devlet güçlerinin doğrudan tehdidi altındayken.

Bu hareketler, eleştirel pedagojinin dersliklerle sınırlı olmadığını gösteriyor. Eleştirel pedagoji kooperatiflerde, tabandan gelen okullarda ve dayanışma ağlarında yaşamaktadır. Hapishane eğitiminde, işçi kooperatiflerinde ve işçi hareketlerinin politik eğitim programlarında da gelişmeye devam ediyor. Bu alanları birleştiren şey, eğitimin insanları baskıya boyun eğmeye değil, onun üstesinden gelmeye hazırlaması gerektiğine duyulan ortak inançtır.¹⁸

Bu bir diploma sisteminin değil, dayanışmanın; “performans göstergeleri”nin değil, praksisin pedagojisidir. Bilginin elitlerin mülkü değil, ezilenlerin ortak mirası olduğunu savunur. Freire'yi bu denli dönüştürücü kılan da tam olarak bu yönelimdir—o, kapitalizm içinde daha iyi bir eğitim değil, kapitalizmi geçersiz kılan bir eğitim çağrısında bulunur.

Uzun Sürecek Bir Mücadele İçin Freire'yi Yeniden Sahiplenmek

Liberal eğitim savunucularının prosedürcülüğe ve teknokratik tarafsızlığa çekildiği bir dönemde, Freire'nin radikal özü yeniden hatırlanmalıdır. Onun pedagojisi bir atölye modeli değil; köklerini mücadeleden alan devrimci bir insanlaşma teorisidir.¹⁹ Ancak birçok ilerici kurum bile onun çalışmalarını

¹⁵ MST Brezilya, “Eğitim Pratiklerimiz,” MST Resmi Web Sitesi, 2022, <http://mstbrazil.org>.

¹⁶ Education International tarafından derlenen Güney Afrika ve Filistin taban eğitimi raporları.

¹⁷ McLaren, “Devrimci Pedagoji.”

¹⁸ Giroux, Eleştirel Pedagoji Üzerine.

¹⁹ Freire, Ezilenlerin Pedagojisi.

“öğrenci merkezli öğrenme”, “katılım”, “ses” gibi anahtar kelimelere indirgiyor. Politik içeriğinden arındırılmış bu terimler, hibe alma, marka inşası ve içi boş reformlar için araç hâline geliyor.

Bugün Freire’yi yeniden sahiplenmek onun düşüncesinin bu şekilde sulandırılmasını reddetmektir. Eğitimin maddi bir savaş alanı olduğunu savunmaktır. Sınıf savaşı sadece fabrikalarda ve grev hatlarında değil, dersliklerde, okul yönetimlerinde ve dijital platformlarda da sürmektedir. Bilgiyi kim kontrol ederse, tahayyülün sınırlarını da o belirler. Sosyalist bir gelecek inşa edeceksek, sadece hareketleri değil zihinleri de örgütlememiz gerekir. Bu görevde Paulo Freire tarihsel bir referans değil, stratejik bir yol göstericidir.

Freire’yi ciddi bir şekilde okumak, ezilenlerle birlikte örgütlenme, karşı-hegemonik kurumlar kurma ve bilincin sömürgeleştirilmesine direnme politik yükümlülüğünü kabul etmektir. Freire’nin eğitim tahayyülü henüz tamamlanmamıştır ve bugün canlılığını hâlâ korumaktadır.